

ГРОМАДСЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ – ВИРАЗНИКИ ІНТЕРЕСІВ УКРАЇНСЬКОГО СЕЛЯНСТВА (1991 – 2010 РР.)

Висвітлюється роль громадських організацій в реформуванні вітчизняного АПК, соціальному захисті українського селянства від моменту проголошення незалежності України. Зокрема, якщо Селянська Спілка України, прагнучи еволюційних змін, намагалася пристосувати колгоспно-радгоспну систему до ринкових відносин, то Асоціація фермерів України відкрито виступала на підтримку курсу на прискорення процесів приватизації в аграрному секторі економіки, надання допомоги розвитку приватних фермерських господарств. Вони активно долучаються до вирішення кадрової політики, розробки і прийняття законів, формують громадську думку тощо.

Ключові слова: громадські організації, асоціація, спілка, конфедерація.

Зміни у політичній та економічній системах країни радикально вплинули на процеси в аграрному секторі – одному із найважливіших складових частин народного господарства України. 18 грудня 1990 р. Верховна Рада Української РСР ухвалила Постанову «Про земельну реформу», згідно з якою з 15 березня 1991 р. всі землі Української РСР було оголошено об'єктом земельної реформи. Місцевим радам народних депутатів, Раді Міністрів УРСР було доручено здійснити реєстрацію громадян, які бажають організувати селянське (фермерське) господарство. На підставі матеріалів інвентаризації, частина земель, що використовувалася не за призначенням, передавалася до складу земель запасу для наступного надання у першочерговому порядку громадянам для організації фермерських господарств [1].

Отже, реформування аграрного сектору розпочалося із земельної реформи, що сприяло утвердженню плюралізму власності та господарювання, відродження хлібороба як господаря з правом розпоряджатися землею, своїм майном, виробленою продукцією. Розвиток фермерства в Україні відбувався із значними труднощами. Чинниками, що стримували розвиток фермерських господарств в Україні, були: невеликі за площею земельні ділянки, що виділялися у власність фермерам; відсутність необхідного реманенту, обладнання, посівних матеріалів; нерозвинений ринок с.-г. техніки та продуктів; відсутність дієвої державної допомоги; невиконання у повному обсязі ухвалених на підтримку фермерства законодавчих актів, невирішеність питання з підготовки та перепідготовки майбутніх фермерів.

Так, станом на 1 липня 1992 р. фермери володіли лише 0,3 % с.-г. угідь. За кожним господарством у середньому було закріплено по 20 га угідь, з яких 17 — рілля. 44 % взагалі не мали с.-г. угідь. На фермерське господарство припадало по дві голови худоби, по троє свиней, дві вівці, 20 голів птиці. Дуже низькими залишалися показники, що характеризували наявність с.-г. техніки у приватних господарів. У середньому лише один трактор на два господарства, один вантажний автомобіль на трьох господарів, зернозбиральний комбайн — на 20 фермерів [2].

Незважаючи на важкі обставини, що супроводжували процес відродження господаря на селі, фермерські господарства досягли певних результатів. Якщо станом на 1 січня 1992 р. в Україні з'явилося 2098 фермерських господарств, то на початку 1997 р. діяло понад 35 тис. фермерів, які обробляли 835 тис. га землі [3], що складало 2 % с.-г. угідь, або 15 % земель запасу. При цьому в 1996 р. фермери зібрали 1,6 % зернових, 2 % цукрових буряків, 3 % соняшнику.

Важливу роль у становленні фермерського руху відіграє Асоціація фермерів України (АФУ), створена у лютому 1991 р. Спонукало її утворенню невдоволення активістів фермерського руху відсутністю дієвих дій місцевих Рад з реєстрації охочих створити фермерське господарство. Головною метою об'єднання проголошувалася допомога становленню приватного сімейного сектора с.-г. виробництва. АФУ відкрито виступила на підтримку курсу на прискорення процесів приватизації АПК, зняття будь-яких законодавчих обмежень щодо розмірів земельних ділянок фермерських господарств. У виступі на VII з'їзді Асоціації у лютому 1997 р. президент АФУ М. Шкарбан зазначив, «що в Україні

реформа потрібна не тільки для того, щоб підвищити ефективність сільськогосподарського виробництва. Вона повинна зміцнити духовний зміст українського селянина через любов до власної землі» [4].

У своїй діяльності АФУ, захищаючи інтереси приватних сільських товаровиробників, зверталася до Верховної Ради, Президента та Прем'єр-міністра України з приводу поліпшення законодавчого забезпечення становлення фермерства та неухильного виконання вже ухвалених правових актів. Так, народний депутат, член Ради АФУ В. Шевченко направив депутатське звернення на ім'я Прем'єр-міністра України з приводу дотримання урядових гарантій щодо фінансування розвитку українського фермерства. У зверненні зазначалося, що Стаття 35 Закону України «Про селянське (фермерське) господарство» зобов'язує планувати в державному бюджеті окремим рядком кошти для потреб Українського державного Фонду підтримки селянських (фермерських) господарств – державної інституції, покликаної, згідно із законодавством, виступити гарантом здійснення програм розвитку фермерства, креди-тування господарств, відведення земельних ділянок, науково-інформаційного забезпе-чення фермерства тощо. Держбюджетом на 1996 рік передбачалися мізерні кошти, але і їх уряд не виділив, профінансувавши потреби Фонду на 15,78 %. У проекті Держбюджету на 1997 рік фінансування діяльності Фонду не передбачалося взагалі. «Чимало фермерів не мають жодного трактора, але позбавлені можливості отримати банківські кредити навіть на невідгідних умовах, оскільки банки вже не визнають гарантій Фонду. Тим часом фермери – це, здебільшого, вчорашні колгоспники, які не мають фінансових заощаджень чи майнової власності, завдяки яким могли б придбати знаряддя виробництва» – наголошував В. Шевченко [5].

На VI з'їзді АФУ в лютому 1996 р. було ухвалено подання до Верховної Ради України. У ньому фермери звернули увагу законодавців на недопустимість творити такі законодавчі акти, в яких можливе подвійне розуміння та витлумачення. Так, у Постанові Верховної Ради від 20 грудня 1991 р., підтвердженою Постановою від 24 червня 1993 р. «Про порядок введення в дію Закону України «Про селянське (фермерське) господарство і внесення змін та доповнень до Закону України «Про селянське (фермерське) господарство», фермерам «як правило» мають надавати землю неподалік від дому. На місцевому рівні фермери одержували землю за 5-10 км, що створювало проблеми для органів виконавчої влади при виділенні коштів на будівництво доріг та інших елементів інфраструктури [6].

Місцеві об'єднання АФУ, співпрацюючи з державними структурами, сприяли розбудові фермерського руху в регіонах. Так, протягом 1992 р. рада Асоціації фермерів Херсонської області разом з представниками державного Фонду підтримки селянських (фермерських господарств) сприяли направленню державних коштів на оплату проектів землеустрою фермерських наділів, видавали фермерам гарантії під кредити. Було започатковано створення виробничої фермерської інфраструктури, що включала низку переробних малих підприємств, цехів, дільниць та формування торговельної мережі [7]. У Полтавській області Асоціація фермерів на чолі з С. Лихом виборювала право фермерів на отримання частки земель запасу. Наприкінці 1992 р. з 150 тис. га земель запасу тільки 6 тис. га перейшло у власність фермерів. Більшість земель пере-розподілялося під особисте підсобне господарювання за ініціативи ради колективних сільськогосподарських підприємств (колишньої ради колгоспів) Полтавської області. Селянам, що прагнули стати господарями на своїй землі, виділялися гірші землі, що непридатні для господарювання без спеціальних агротехнічних та рекультивацийних заходів. Для впровадження передових технологій виробництва рослинницької та тваринницької продукції Асоціацією фермерів Полтавської області разом із Селян-ською спілкою було організовано індивідуальне навчання фермерів [8].

Більшість голів обласних асоціацій сприяли створенню районних асоціацій фермерів, малих підприємств страхових та банківських структур, сприяли розвитку виробничої кооперації. Так, у кооператив «Ратай» з вирощування насіння гібридної кукурудзи входили десятки фермерів Івано-Франківської, Тернопільської, Чернівецької області. Протягом 1993-

1995 рр. було вирощено сотні тонн зерна з урожайністю в 1,5-2 рази вищою, ніж у довколишніх колгоспах [9].

Для успішного господарювання фермерам необхідна кваліфікована порада спеціалістів сільського господарства, впровадження у виробництво передових техно-логій, рекомендацій провідних науковців. Для надання консультативної допомоги фермерам АФУ здобула значну міжнародну підтримку, зокрема, громадської спілки Американського бізнесу, Канадського бюро технічної допомоги, німецького, нідерландського та інших урядів країн європейського співтовариства через програми «ТАСІС». АФУ стала ініціатором проведення конференцій, семінарів, «круглих столів», присвячених аграрній реформі, вдосконаленню земельних відносин, вирішенню питань підготовки фермерів, поліпшенню економічних відносин фермера з державою. Так, у Києві 22-23 жовтня 1992 р. в Інституті аграрної економіки імені О.Г. Шліхтера відбулася науково-практична конференція, присвячена розвитку фермерства в Україні. У роботі конференції взяли участь вчені з Інституту економіки АН УРСР, Інституту механізації та електрифікації сільського господарства, Інституту зрошувального землеробства, Інституту кормів, Інституту тваринництва степових районів, низки аграрних університетів. Конференція схвалила розроблені вченими «Рекомендації по організації селянських (фермерських) господарств в Україні», «Норми витрат на вирощування сільськогосподарських культур у фермерських господарствах» та «Методику обчислення оптимальних розмірів селянських (фермерських) господарств» [10].

На шпальтах газети «Наш час», часопису «Сільські обрії», видавництва яких започаткувала АФУ, розміщувалися матеріали з'їздів Асоціації, звернення до Верховної Ради, уряду України, друкувалася інформація про розвиток регіональних асоціацій, рекомендації науково-практичних конференцій, що сприяло популяризації нових форм та методів господарювання на селі.

Інший погляд на майбутнє аграрного сектору України, темпи та напрям реформ мала Селянська Спілка України (ССУ), яка репрезентувала себе як організацію, створену за низовою ініціативою всіх сільських товаровиробників – представників колгоспів, радгоспів, фермерів та інших землекористувачів. Голова ССУ І. Мозговий виділив основні принципи та напрями діяльності Селянської Спілки в перші роки реформування сільського господарства: «По-перше, ми захищаємо всіх, хто живе та працює на селі ... По-друге, ми виходимо з того, що в основі піднесення сільського господарства повинні стати матеріально-технічна база і кадри. По-третє, ... рушієм виведення з кризи вітчизняної економіки є лише сільськогосподарське виробництво ... По-четверте, ми виступаємо за всі форми організації праці та всі форми власності. І категорично проти революційних процесів у сільськогосподарському виробництві». В. Воцєвський, заступник голови ССУ, був більш категоричним: «... головне – ми мусимо зберегти великих сільськогосподарських товаровиробників. Можемо дискутувати щодо того, в яку організаційну форму повинні перетворитися колишні колгоспи (чи це будуть акціонерні товариства, чи якісь спілки, об'єднання), але основне завдання, що має бути вирішеним якнайскоріше, стосується цілеспрямованої державної політики щодо збереження великого товаровиробника» [11].

Отже, ССУ, виступаючи від імені колективів колгоспників, робітників і спеціалістів радгоспів, представників інших підприємств, що обслуговують сільське господарство та переробляють його продукцію, прагнула повільних, еволюційних змін в аграрному секторі України, намагалася пристосувати колгоспно-радгоспну систему до ринкових відносин. При цьому посилювалися на перевірену практику розвинених країн світу, що лише великі аграрні підприємства можуть інтегрувати та використовувати передові технології, які за дрібнотоварного виробництва не знайдуть застосування. Саме великі товаровиробники зможуть планувати та фінансувати витрати на розвиток сільськогосподарського виробництва. Держава має спрямовувати дотації ефективним власникам, регулювати ціни на сільськогосподарську продукцію [12].

ССУ виступала за створення рівних політичних та правових умов для розвитку різних форм організації праці і господарювання на землі (колективні господарства, держгоспи, фермерство, приватні орендні господарства тощо), наголошуючи на тому, що

колективні форми господарювання будуть поступово реформуватися. Значну увагу ССУ приділяла вирішенню проблем соціального, культурного та виховного характеру, що мало сприяти відродженню та поліпшенню демографічної ситуації на селі. Так, протягом 1990-х рр. представники Селянської Спілки виступали за поліпшення кількісного та якісного складу абітурієнтів аграрних вищих навчальних закладів і створення умов для одержання освіти сільською молоддю, що сприяло прийняттю постанови Кабінету Міністрів України «Про підготовку фахівців для роботи в сільській місцевості» у червні 1999 р. Зазначений документ передбачав квотування місць при вступі до вищих навчальних закладів для підготовки фахівців із числа сільської молоді у межах державного замовлення, та забезпечення їх працевлаштування згідно із спеціальністю по завершенні терміну навчання [13].

З 1993 р. у структурі ССУ діяли підприємства, які складали матеріально-технічну базу громадського об'єднання. Так, за ініціативи голови спілки І. Мозгового було створено Селянську інвестиційну компанію «Сінком», яка у 1996 р. мала 34 відділення. Намагання залучити кошти західних інвесторів започаткувало створення Українського аграрного інвестиційного фонду. У 1996 р. ССУ розпочала співпрацю з корпорацією «Агронафтапродукт». Того ж року було поставлено на нафтопереробні заводи 250 тис. тонн нафти та 170 тис. тонн сировини з неї. Нафтопродукти, виготовлені з неї, було відправлено на село та стали важливим стабілізуючим фактором у забезпеченні техніки паливом у період збирання врожаю [14].

Відсутність єдності в поглядах на домінуючі форми організації праці та власності в аграрному секторі заважають консолідації громадських організацій, які виражали інтереси різних верств українського селянства. Так, у 1993 р. зазнала невдачі спроба ССУ та Ради колективних сільськогосподарських товаровиробників провести Всеукраїнський надзвичайний селянський з'їзд. На з'їзді мали розглядатися шляхи та методи захисту інтересів українського селянства в умовах економічної кризи, створення Аграрного союзу, який мав би об'єднати найбільші організації сільських товаро-виробників. АФУ відмовилася брати участь у роботі з'їзду, звинувачуючи голів кол-госпів та директорів радгоспів у гальмуванні земельної реформи. Ускладнила ситуацію різна політична орієнтація громадських організацій. Якщо АФУ з моменту створення співпрацювала з об'єднаннями національно-демократичного спрямування, то ССУ проголошувала співпрацю з Селянською партією, Соціалістичною та Комуністичною партіями, які, на думку Г. Чепурного, «можуть добитися, щоб на майбутніх виборах у парламент пройшла значна частина депутатів від трудящих, зокрема від селян» [15].

Отже, реформи в аграрному секторі економіки України потребували значної організаційної та фінансової підтримки української держави, яка в умовах економічної кризи не могла виконувати в повному обсязі функції захисту та розвитку нових форм господарювання на селі, що привело до утворення Асоціації фермерів України, Селянської Спілки України, протистояння між якими щодо напрямів та темпів реформ, також ускладнювало реалізацію аграрної та земельної реформ в Україні

В сучасній Україні роль громадських організацій у вирішенні проблем розвитку агропромислового комплексу продовжує зростати.

Особливо багатопланову роботу в цьому питанні проводить Українська аграрна конфедерація – всеукраїнське міжпрофесійне об'єднання понад 70 колективних членів. Це галузеві професійні об'єднання, серед яких – Асоціація фермерів та приватних землевласників України, Українська Зернова Асоціація, Спілка молочних підприємств України, Асоціація Укроліяпром. До складу УАК входять і великі агрохолдинги («НІБУЛОН», «Астарт Київ», «Сади України», «Приват-Агроцентр», Індустріальна молочна компанія, Холдинг «Зерноторговельна компанія», «Бахмутська аграрна спілка» та інші), зернотрейдери – «Альфред Топфер Україна», «Луї Дрейфус Україна», «Бунге Україна». Серед учасників також підприємства і організації страхового, сервісного обслуговування АПК.

Українська аграрна конфедерація представляє інтереси майже 50 тис. суб'єктів господарювання, а це – понад 1 млн. працівників АПК. Місцеві осередки конфедерації створено у більшості областей України.

Новий 2009 рік розпочався в Українській аграрній конфедерації з приємної події — членом УАК стала компанія «Агроойл», яка вже понад 12 років займається вирощуванням та переробкою сільгосппродукції. За словами засновників підприємства, у такому приєднанні до конфедерації вони вбачають можливість захистити свої інтереси через впливовість цієї громадської організації в українському суспільстві.

Цей, зовні непримітний на тлі сьогоднішніх буремних подій факт, однак є продовженням процесу збільшення кількості суб'єктів господарювання в УАК, що активізувався ще у 2008 р. Тоді членами конфедерації стали такі гранди сільсько-господарської індустрії, як Холдинг-компанія «Приват-Агроцентр», ЗАТ «Індустріальна молочна компанія», компанії «БіоАгро», «ЛатАгро», Українська продовольчо-аграрна компанія, а також молоді, що активно розвиваються, аграрні підприємства – «Наша Олія», «Агрокомплекс», лідер виробництва та впровадження високоякісного вітчизняного елеваторного обладнання – українсько-американська фірма «КОДА».

Новими партнерами Української аграрної конфедерації у 2008 р. стали: компанія «Нью Ворлд Грейн» – «донька» провідного французького експортера та переробника зерна «Суффле» та австралійської АБВ, компанія «Нубл ресорсиз Україна», фінансово-консалтингова група «Укрм'ясо», страхова компанія «СКАЙД», інвестиційна компанія «СІНКОМ», український тижневик ділової інформації «Агропрофі» та інші.

Усі ці бізнеси об'єднує навколо УАК найголовніше — можливість захисту їх соціально-економічних інтересів через вплив та інструменти, що напрацьовані цією міжпрофесійною громадською організацією. Найефективнішими серед них є постійно діючі робочі групи у рамках виконання відповідних меморандумів із органами державної влади, такими, як Державна податкова адміністрація, Антимонопольний комітет України, головування та членство в громадських колегіях міністерств і відомств України, співпраця та вплив на місцях через обласні осередки конфедерації [16].

Українська аграрна конфедерація успішно співпрацює із урядовими структурами, функції яких входять забезпечення сприятливих умов розвитку агропромислового комплексу 9 грудня 2008 р. відбулось підписання меморандуму про партнерство між Українською аграрною конфедерацією та Антимонопольним комітетом України щодо спільних дій із створення сприятливого середовища для розвитку добро-совісної конкуренції в агропромисловій сфері.

Українська аграрна конфедерація та Антимонопольний комітет України розглядають співробітництво як дієвий інструмент партнерства органів Антимонопольного комітету України та Української аграрної конфедерації, реалізації принципів соціально відповідальної та ефективної економічної політики та захисту інтересів національних товаровиробників та споживачів.

Визначено, що одним із головних завдань цього Меморандуму є систематизація принципів та підходів щодо удосконалення та розвитку вітчизняного конкурентного середовища в агропромисловій сфері, взаємного сформування стосовно проектів відповідних нормативно-правових актів щодо фінансово-економічного становища членів конфедерації та створення сприятливого середовища для розвитку добросовісної конкуренції.

З метою реалізації положень цього Меморандуму партнери: – створять постійно діючу робочу групу, надаватимуть взаємну підтримку у проведенні спільних конференцій, семінарів, «круглих столів»; – сприятимуть проведенню спільних кон-сультацій щодо розвитку аграрних ринків, зокрема, впливу на конкуренцію процесів концентрації та узгоджених дій суб'єктів господарювання, державного регулювання цін (тарифів); – вживатимуть заходів, спрямованих на розвиток добросовісної конкуренції, спрямованих на розробку пропозицій щодо реалізації антимонопольно-конкурентної політики в

агропромисловій сфері, дотримання законодавства про захист економічної конкуренції на засадах рівності суб'єктів господарювання перед законом; – спільно та узгоджено проводитимуть роз'яснення вимог законодавства про захист економічної конкуренції; – залучатимуть експертів Української аграрної конфедерації у якості консультантів при здійсненні Антимонопольним комітетом України контролю за дотриманням законодавства проводитимуть взаємні консультації при підготовці документів нормативного характеру, що подаються до органів державної влади; – розроблятимуть та організовуватимуть спільні заходи, метою яких є підготовка пропозицій щодо обмеження монополізму, розвитку підприємництва і конкуренції, запобігання порушенням законодавства про захист економічної конкуренції, а також щодо припинення дій або бездіяльності, які можуть мати негативний вплив на конкуренцію в агропромисловій сфері тощо.

Яскравим прикладом найбільш успішного підприємства в аграрній галузі є ТОВ СП «НІБУЛОН». За 18 років товариство пройшло шлях від невеликої фірми до компанії з широкою мережею філій (всього 36 в 10 областях України) і є одним з найбільших вітчизняних виробників і експортерів основної сільськогосподарської продукції.

В цьому році товариство вирішило будувати власний флот. 6 березня 2009 р. ТОВ СП «НІБУЛОН» (генеральний директор, Герой України Олексій Вадатурський) та ВАТ «Вадан Ярде Океан» (директор Микола Романчук) уклали 16 контрактів на будівництво барж. І вже 2 квітня на перевантажувальному терміналі зернових та олійних культур ТОВ СП «НІБУЛОН» в Миколаєві відбулось урочисте підписання протоколу про набрання чинності контрактів на будівництво. В середині квітня на суднобудівний завод прийшли перші ешелони з металом. Через тиждень завершено тендер на поставку лакофарбових матеріалів для фарбування барж і через лічені дні прибула партія цих матеріалів.

На миколаївському суднобудівному підприємстві ВАТ «Вадан Ярде Океан» одночасно заклали чотири днищевих секції для перших-чотирьох барж на замовлення ТОВ СП «НІБУЛОН». Всього ж буде збудовано 16 несамохідних суховантажних двох-трюмних суден змішаного (річка-море) плавання для перевезення генеральних і насипних вантажів. Унікальність явища полягає в тому, що вперше в новітній історії України українська компанія буде для себе ж кораблі на вітчизняному підприємстві, аби ті перевозили український хліб. Передача всіх суден здійснюватиметься в чотири етапи. Перша баржа буде передана замовнику буквально через два місяці, друге, третє та четверте судно – до 31 серпня 2009 р., наступні чотири – до середини жовтня, ще чотири – до 30 листопада, останні баржі – у січні 2010 р.

Ця подія стала логічним продовженням реалізації наймасштабнішого інвестиційного проекту сільськогосподарського підприємства. Адже будівництво власного флоту є ключовим етапом у реалізації інвестиційного проекту вартістю 150 млн. доларів США, яке компанія розпочала в 2009 р. Загалом проект включає: будівництво семи елеваторів з загальним об'ємом ємностей для зберігання зерна майже 300 тис. тонн в Черкаській, Запорізькій, Дніпропетровській та Полтавській областях, будівництво 24 барж змішаного (річка-море) плавання дедвейтом 108 тис. тонн і будівництво та придбання 14 морських та річкових буксирів. Також в рамках даного проекту будуть збудовані річкові термінали, побудований та закуплений буксирний флот. Це дасть змогу ТОВ СП «НІБУЛОН» відновити судноплавство по головній водній артерії країни – Дніпру, здешевити логістику, організувати власну, судноплавну компанію та створити сотні нових робочих місць.

Реалізація цього «піонерського» проекту дасть зиск не тільки місцевим виробникам. В ході його здійснення з'явилася можливість у такий нестабільний час підтримати металургів та шахтарів, транспортників та аграріїв, інших вітчизняних виробників. Тисячі людей та підприємств виграють від того, що отримують нові замовлення, а значить додатковий прибуток, додаткові робочі місця і наповнення бюджетів.

«Приклад «НІБУЛОНу» та «Океану» довів, - зазначив президент аграрної конфедерації Леонід Козаченко, - що, коли самі собі допоможемо, то зможемо не тільки вийти з кризи, а й дуже динамічно розвиватися. Наші потужності індустріальні та потужності аграрні – унікальні, їх можна примножувати в рази. Як будівництво кораблів, так

і виробництво зерна. Ми можемо спокійно говорити про 90-100 мільйонів тонн зерна на рік. Але все одно, навіть якщо станемо біопаливо з зерна виробляти, більш ніж 35 мільйонів не вживаємо. Тобто треба говорити про вивезення з України 50-60 мільйонів тонн зерна. Чим вивозити і як? Тільки кораблями. Де взяти кораблі? Будувати на українських заводах» [17].

На початку 2009 р. в Києві відбулося засідання ради Всеукраїнського союзу сільськогосподарських підприємств (ВССП), у якому взяли активну участь не лише керівники представництв цієї авторитетної організації від регіонів нашої держави, а ще й народні депутати, знані науковці, представники Уряду, керівники галузевого міністерства і ряду найкращих господарств України. Зокрема, заступники міністра аграрної політики Ярослав Гадзало і Валентина Завалевська, заступник міністра промислової політики Володимир Саченко, президент Української академії аграрних наук, на-родний депутат України Михайло Зубець, народні депутати України Віктор Слаута та Віктор Сінченко. Засідання Всеукраїнського союзу сільгоспідприємств востаннє в ранзі голови ради провів директор агрофірми «Авангард-А» Коропського району Чернігівської області, Герой Соціалістичної праці, Герой України Олександр Боровик [18].

Заступник міністра аграрної політики України Б. Супіханов, у своєму виступі, проаналізував основні пріоритети роботи АПК країни в 2009 р.

У 2008 р. вдалося забезпечити приріст виробництва валової продукції сільськогосподарства на 17,5 %, зокрема, на крупнотоварних сільгоспідприємствах приріст досяг 35,2 %. Це все стало можливим завдяки, по-перше, покращенню організації виробництва, запровадженню сучасних технологій, ефективнішому використанню ресурсів: землі, техніки, добрив, насіння. Подруге, піднесенню сприяло збільшення обсягів державної фінансової підтримки в 1,7 рази. По-третє, зростання чималою мірою обумовлене й збереженням дії спеціальних режимів оподаткування, й покращенням інвестиційної привабливості галузі. Рівень заробітної плати працівників сільськогосподарства зріс у 1,5 рази. Рекордні врожаї зернових вирощені на Полтавщині, Харківщині, Дніпропетровщині, Одещині, Вінниччині, Кіровоградщині, Черкащині. У 1,5 рази зросло виробництво соняшнику, а ріпаку зібрали майже втричі більше, ніж у 2007 р. Відчутно привабливішим для інвестицій стало вітчизняне тваринництво. Сьогодні в цій галузі аграрного сектора запроваджуються 474 інвестиційні проекти з капіталом, що дорівнює понад 20 млрд. грн. Це хороша база для стабільного нарощування виробництва на перспективу.

Б.М. Супіханов висловив упевненість у тому, що «спільними діями, спільними зусиллями і Міністерства аграрної політики, і Всеукраїнського союзу сільськогосподарських підприємств ми зможемо створити умови для збереження досягнутого рівня виробництва продукції вітчизняного АПК».

Учасники засідання обговорили й затвердили постанову ради ВССП «Про основні пріоритети роботи агропромислового комплексу України у 2009 році». У цьому документі, зокрема, схвалено в цілому стратегічні заходи Міністерства аграрної політики України, спрямовані на недопущення спаду розвитку сільськогосподарського виробництва, його стабілізацію і створення сприятливих умов для підвищення ефективності роботи галузі в 2009 р. Разом із тим, регіональним структурам ВССП обласного і районного рівнів доручено взяти найактивнішу участь в реалізації зазначених заходів. У постанові ради громадської організації також викладено низку пропозицій до Міністерства аграрної політики України, які спільними зусиллями й діями сприятимуть покращенню роботи вітчизняного АПК.

Учасники засідання задоволили заяву О. Боровика про його звільнення з посади голови ВССП, якого за особисті заслуги одноголосно обрали почесним головою цієї авторитетної організації. Від імені колегиї Мінагрополітики Ю. Лузан вручив почесному голові ВССП О. Боровику трудову відзнаку Міністерства аграрної політики України — «Знак пошани». Новим головою Всеукраїнського союзу сільськогосподарських підприємств, за пропозицією О. Боровика, учасники засідання одноголосно обрали директора ЗАТ «Племзавод Агро-Регіон», відомого організатора сільськогосподарського виробництва й державного діяча Юрія Карасика [18].

Відстоювати на професійному рівні необхідність технічного переоснащення села, висловлювати думку і волю широких верств інженерів, техніків та механізаторів, що працюють у сфері розробки, виробництва, сервісу та використання с.-г. техніки може лише потужна громадська організація. Національні асоціації аграрних інженерів працюють у 79 країнах світу. Тому, виходячи з наявних проблем інженерної галузі і спираючись на світовий досвід, на початку 2002 р. за ініціативи львівських аграрних інженерів було створено Українську асоціацію аграрних інженерів (УААІ). Таким чином, інженерна служба АПК України отримала свою громадську організацію, яка стоїть поза політикою, має всеукраїнський статус, її обласні та районні спілки і місцеві товариства діють у всіх регіонах країни.

Черговий IV з'їзд УААІ відбувся 5 березня 2009 р. в Києві в приміщенні Навчально-наукового технічного інституту Національного університету біоресурсів і природокористування України (НУБіП). У його роботі взяли участь керівники і представники вітчизняних підприємств сільгоспмашинобудування, керівники і фахівці інженерних служб НАК «Украгролізинг», працівники інспекції Держтехнагляду та служб механізації управлiнь агропромислового розвитку обласних і районних держадміністрацій, представники громадських організацій, керівники агропідприємств, науковці і викладачі, представники органів виконавчої влади.

Крім звітів і доповідей на порядку денному було: внесення змін до Статуту Асоціації, обрання нового президента УААІ, затвердження поновленого складу правління. Новим керівником УААІ одногосно обрано народного депутата України від Блоку Литвина В. Шпака. Подовжено на посадах перших віце-президентів заступника міністра Мінагрополітики О. Шевченка, директора ННТІ НУБіП України Д. Войтюка. Затверджено склад виконавчої дирекції на професійній основі з 5 чоловік, очолювати яку довірено В. Кульгавому.

Делегати з'їзду підготували звернення до органів державної законодавчої та виконавчої влади, аграрної громадськості та до всіх небайдужих громадян України, у якому викладено бачення УААІ щодо подальшого розвитку АПК з урахуванням наявних економічних реалій. Інженери схвалили відкориговану програму діяльності організації на 2009-2010 рр. і висловили надію, що викладені в ній заходи знайдуть своє відображення в реальному житті [19].

Розширюють свою співпрацю із органами влади і регіональні громадські організації. Так, у Сокальському районі Львівської області створена асоціація селян, котра найголовнішим своїм завданням визначила захист селян від здириництва з боку різних надбудов, котрі намагаються за безцінь виманювати продукцію селянських дворів. Асоціація звернулася до керівників молокопереробних підприємств з декількома вимогами. Насамперед, молоко у селян купувати за ціною не меншою, ніж 2 грн. за літр. У кожному селі переробник має оформити стаціонарний пункт приймання молока. Для кожного здавача ввести облікові книги здачі продукції, аби господар мав право претендувати на дотації від держави. В разі недотримання переробниками цих вимог, селяни не продаватимуть їм свою продукцію [20].

Наприкінці жовтня 2007 р. відбулося підписання Меморандуму про співробітництво у сфері управління якістю між Державним комітетом України з питань технічного регулювання та споживчої політики (Держспоживстандартом України), Українським союзом промисловців і підприємців, Спілкою підприємців малих, середніх і приватизованих підприємств України, Спілкою фахівців-експертів з якості, Українським товариством якості, Федерацією професійних спілок України та громадською організацією «Центр антикризових досліджень»

Меморандум спрямований на встановлення взаємодії та партнерських відносин з усіма учасниками реалізації Держспоживстандартом України функції здійснення державної політики у сфері управління якістю. Передбачено активно залучати громадськість до створення державної регуляторної політики, об'єднати їх зусилля в цьому напрямі, поставивши заслін нездоровій конкуренції на внутрішньому ринку [21].

Отже, для демократичної розвиненої держави вирішальною при прийнятті урядових рішень є позиція громадських організацій. Вони причетні до вирішення кадрової політики на державному рівні, розробки і прийняття законів, сплати податків тощо. Вони формують громадську думку, яка є вирішальною для внутрішньої і зовнішньої політики країни.

1. Постанова Верховної Ради Української РСР «Про земельну реформу» від 18 грудня 1990 року // Відомості Верховної Ради Української РСР. – 1991. - № 10. – С. 100.
2. Шевчук О. Наш фермер // Наш час. - 1992. - 21 липня.
3. Селянські (фермерські) господарства в Україні // Наш час. - 1997. - 24 січня.
4. Поза увагою держави: доповідь Президента Асоціації фермерів України М. Шкарбана на VII з'їзді асоціації // Наш час. – 1997. – 7 лютого.
5. Депутатське звернення «Про фінансування українського державного Фонду підтримки селянських (фермерських) господарств» // Наш час. – 1996. – 6 грудня.
6. Подання VI з'їзду Асоціації фермерів України до Верховної Ради України // Наш час. – 1996. – 23 лютого.
7. Барулін Ф. Держава дала жменьку грошей // Наш час. – 1992. – 21 серпня.
8. Лихо С. Організована боротьба проти фермерства? // Наш час. – 1992. – 27 листопада.
9. Ми з тими, хто хоче Україні добра: звітна доповідь Президента АФУ М. Шкарбана на VI з'їзді фермерів України // Наш час. – 1996. – 9 лютого.
10. Конференція вирішила // Наш час. – 1992. – 30 жовтня.
11. Спілка виступає за еволюційне реформування на селі // Селянська спілка. – 1997. – 13-19 травня.
12. Чепурний А. Надзвичайна ситуація вимагає надзвичайного селянського з'їзду // Сільські вісті. – 1993. – 14 січня.
13. Новий довідник для вступника до ВНЗ I, II, III, IV рівнів акредитації. – К.: ДП «Гранд-Ліцей», 2006. – С. 7.
14. Воцєвський В. Здолає дорогу тільки той, хто йде // Селянська спілка. – 1997. – 8-14 липня.
15. Грузин В. Селянський з'їзд відбудеться // Сільські вісті. – 1993. – 20 березня.
16. Аграрії згуртовуються навколо Української аграрної конфедерації. – Агропрофі. - № 1 (056). – 2009, 16 січня.
17. Шашко О. Дружба аграріїв та корабелів дає результат. – Урядовий кур'єр. – 2009, 6 червня. - № 100. – С. 10.
18. Шаленко В. ВССП на варті пріоритетів українських аграріїв. – Аграрний тиждень. - № 05 (090). – 16.02.09 – 22.02.09. – С. 4.
19. Аграрні інженери: з надією на відродження. – Агропрофі. - № 8 (061). – 2009, 6 березня. – С. 13.
20. Карпій В. Для захисту своїх інтересів створили асоціацію селяни Сокальського району. – Сільські вісті. - 2008, 20 червня. – С. 1.
21. Меморандум «Об'єднати зусилля громадськості навколо проблем якості». – Урядовий кур'єр. – 2007, 2 листопада. - № 204. – С. 6.

References

1. Postanova Verhovnoi Rady Ukrainiskoi RSR «Pro zemelnu reformu» vid 18 hrudnia 1990 roku // Vidomosti Verhovnoi Rady Ukrainiskoi RSR. – 1991. - № 10. – S. 100.
2. Shevchuk O. Nash fermer // Nash chas. - 1992. – 21 lypnia.
3. Selianski (fermerski) gospodarstva v Ukraini // Nash chas. – 1997. – 24 sichnia.
4. Poza uvahoiu derzhavy: dopovid Prezydenta Asotsiatsii fermeriv Ukrainy M. Shkarbana na VII zizdi asotsiatsii // Nash chas. – 1997. – 7 liutoho.
5. Deputatske zvernennia «Pro finansuvannia ukrainskoho derzhavnoho Fondu pidtrymky selianskykh (fermerskykh) gospodarstv» // Nash chas. – 1996. – 6 grudnia.
6. Podannia VI zizdu Asotsiatsii fermeriv Ukrainy do Verhovnoii Rady Ukrainy // Nash chas. – 1996. – 23 liutoho.
7. Barulin F. Derzhava dala zhmenku hroshei // Nash chas. – 1992. – 21 serpnia.
8. Lyho S. Orhanizovana borotba proty fermerstva? // Nash chas. – 1992. – 27 lystopada.
9. My z tymy, khto khoche Ukraini dobra: zvitna dopovid Prezydenta AFU M. Shkarbana na VI zizdi fermeriv Ukrainy // Nash chas. – 1996. – 9 liutoho.
10. Konferentsia vyrishyla // Nash chas. – 1992. – 30 zhovtnia.
11. Spilka vystupaie za evoliutsiine reformuvannia na seli // Selianska spilka. – 1997. – 13-19 travnia.
12. Chepurnyi A. Nadzvychaina sytuatsia vymahaie nadzvychainoho selianskoho zizdu // Silski visti. – 1993. – 14 sichnia.
13. Novyi dovidnyk dlia vstupnyka do VNZ I, II, III, IV rivniv akredytatsii. – K.: DP «Grand-Licej», 2006. – S. 7.
14. Voshchevskiy V. Zdolaie dorohu tilky toi, khto yde // Selianska spilka. – 1997. – 8-14 lypnia.
15. Gruzyn V. Seliansky zizd vidbudetsia // Silski visti. – 1993. – 20 bereznia.

16. Ahrarii zhurtovuiutsia navkolo Ukrainskoi ahrarnoi konfederatsii. – Ahroprofi. - № 1 (056). – 2009, 16 sichnia.
17. *Shashko O.* Druzhba ahrariiv ta korabeliv daie rezultat. – Uriadovyi kurier. – 2009, 6 chervnia. - № 100. – S. 10.
18. *Shalenko V.* VSSP na varti priorytetiv ukrainskykh ahrariiv. – Ahramyi tyzhden. - № 05 (090). – 16.02.09 – 22.02.09. – S. 4.
19. Ahrarni inzheneri: z nadiieiu na vidrozhennia. – Ahroprofi. - № 8 (061). – 2009, 6 bereznia. – S. 13.
20. *Karpui V.* Dlia zahystu svoikh interesiv stvoryly asotsiatsiiu seliany Sokalskoho raionu. – Silski visti. -2008, 20 chervnia. – S. 1.
21. Memorandum «Obiednaty zusyllia hromadskosti navkolo problem yakosti». – Uriadovyi kurier. – 2007, 2 lystopada. - № 204. – S. 6.

Левчук К.И.

Общественные организации – выразители интересов украинского крестьянства (1991 – 2010 гг.).

Освещается роль общественных организаций в реформировании украинского АПК, социальной защите украинского крестьянства с момента обретения Украиной независимости. В частности, если Крестьянский Союз Украины, будучи сторонником эволюционных изменений, пытался приспособить колхозно-совхозную систему к рыночным отношениям, то Ассоциация фермеров Украины открыто выступала в поддержку курса на ускорение процесса приватизации в аграрном секторе экономики, оказания помощи в становлении частного фермерского сектора. Они активно участвуют в решении кадровой политики, разработки и принятия законов, формируют общественное мнение и т.п.

Ключевые слова: общественные организации, ассоциация, союз, конфедерация.

Levchuk K.I.

Public organizations – defenders of interests of the Ukrainian peasantry (1991 – 2010).

The role of public organizations (PO) of Ukraine in the reform of agriculture of Ukraine, social protection of Ukrainian peasants from the moment of adoption of Ukraine's independence until 2010 is highlighted in the article.

A new round of country's development, particularly in the development of the agricultural sector has begun since Ukrainian independence was proclaimed. Agricultural reform started from the land reform that contributed to strengthening of ownership pluralism and management, the revival of the farmer as the owner of the right to dispose land, his property and products. Farming development in Ukraine took place with considerable difficulties.

Reforms in the agricultural sector of Ukraine need considerable organizational and financial support of Ukrainian state that in the conditions of economic crisis could not perform function of protecting and developing of new forms of economic activity in rural areas fully, had led to the formation of the Association of Farmers and Peasants' Union of Ukraine.

Important role in the formation of farmers' movement plays Farmers Association of Ukraine (FAU), established in February 1991. Its creation was caused by discontent of farmers' movement activists because of lack of concrete actions of local Councils concerning registration of everybody who wanted to create farming. Help to establishment of family agricultural sector of production was proclaimed the main purpose of the union. FAU openly supported the policy of accelerating the processes of privatization of agriculture, the removal of any legal restrictions on the farms land size.

Another view of the future of the agricultural sector of Ukraine, the pace and direction of reforms had the Peasant Union of Ukraine (PUU), which represented itself as an organization created by a grassroots initiative of all rural producers: members of collective farms and state farms, farmers and other land users. Thus, PUU, acting on behalf of the farmers, workers and farms professionals, representatives of other companies working in the agriculture and processing its products, sought to slow, evolutionary changes in the agrarian sector of Ukraine, trying to adapt the collective and state farm system to a market relations. In this case it relied on the proven practices of developed countries that only large farms can integrate and use of advanced technologies, which will not find application in a small-scale production.

Except all-Ukrainian agricultural associations and unions, the majority of regional associations chairman contributed to the creation of regional farmers' associations, small businesses, insurance companies and banks, contributed to the development of industrial cooperation.

At a professional level assert the need of technical re-equipment of the village, expressed the opinion and will of the wide circle of engineers, technicians and mechanics that work in the development, manufacturing, service and use of agricultural technology, can only powerful PO. National Association of Agricultural Engineers works in 79 countries. Therefore, based on the existing problems of engineering industry and drawing on international experience, at the beginning of 2002 Ukrainian Association of Agricultural Engineers (UAEE) was established by the initiative of Lvov Agricultural Engineers. Thus, the engineering office AIC of Ukraine got its social organization that is outside of politics, has national scale, its regional and district associations and local societies in all regions of the country.

At the end of October 2007, the Memorandum on cooperation in the field of quality management between the State Committee of Ukraine for Technical Regulation and Consumer Policy, Ukrainian Union of Industrialists and Entrepreneurs Union of Small, Medium and Privatized Enterprises of Ukraine, Union of specialists and experts of quality, Ukrainian Society of quality, the Federation of the professional unions of Ukraine and PO Center of anti-crisis researches."

So, the position of POs is crucial in making governmental decisions for democratic developed country. They are involved in solving the human resources policy at the national level, the development and adoption laws, taxes and more. They also shape public opinion, which is crucial for domestic and foreign policy.

Keywords: public organizations, association, the union, confederation.

УДК 314:63

В.О. ХВІСТ

СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО СЕЛА (1990-ті – початок ХХІ ст.)

Автором розкрито особливості та реальний стан демографічної ситуації в сучасному українському селі. Проаналізовані особливості природного руху жителів сіл, селищ, невеликих міст, його вплив на склад працездатних та їх зайнятість. Підкреслюється, що у демографії села відбувались глибокі кризові явища. Тривало скорочення населення українських сіл; продовжувала зазнавати руйнації сільська поселенська мережа України. Руйнувалась не просто поселенська інфраструктура, сільське середовище, зазнавала незворотних втрат історико-архітектурна спадщина України.